Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушнызе! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пòрт, „Ямде лий" редакций

СССР ДЕН ГЕРМАНИЯ КОКЛАШТЕ ДРУЖБА ДЕН ГРАНИЦА НЕРГЕН ГЕРМАНО-СОВЕТСКИЙ ДОГОВОРЫМ ЫШТЫМАШ НЕРГЕН

СССР ден Германия коклаште дружба да граница нерген германо-советский договорым ыштымаш нерген вопрос шотышто СССР Совнарком Председатель да Наркоминдел Молотов йолташ ден Германийын Иностранный паша Министрже г. фон-Риббентроп коклаште переговор Москваште 27-28 сентябрьыште лийын.

Переговорышто Сталин йолташ да Германийысе советский полпред Шкварцев йолташ, а Германия могырым СССР-ысе германский посол г. Шуленбург участвоватленыт.

Переговор СССР ден Германия коклаште дружба да граница нерген германо-советский договорым да СССР ден Германийын правительствыштын заявленийыштым подписатлымаш дене, тугак экономический вопрос-шамыч шотышто Молотов йолташ ден г. фон-Риббентроп коклаште письма-шамычым вашталтымаш дене пытен. Ўлнӧ соответствующий документ-шамыч ончыкталтыт.

СССР ден Германия коклаште дружба да граница нерген германо-советский договор

СССР-ын Правительствыже ден Германский Правительство ожнысо Польский Государствын шаланымыже деч вара тиде территорийыште мир ден порядокым восстановитлаш да тушто илыше калык-шамычлан нунын национальный особенностьыштлан келшыше мирный существованийым обеспечитлаш исключительно шкеныштын задачыштлан ончат. Тиде цель дене нуно тыгай соглашенийыш толыныт.

I СТАТЬЯ.

СССР-ын Правительствыже ден Германский Правительство ожнысо Польский Государствын территорийыштыже когыньыштын государственный интересышт-шамыч коклаште границылан линийым устанавливатлат, кудыжым тидын пелен прилагатлыме картышке пуртымо да ешартыш протоколышто утларак подробно описатлыме лиеш.

II СТАТЬЯ.

Кок Сторонат 1-й статьяште установитлыме когыньыштын государственный интересыштын границыжым окончательныйлан признатлат да тиде решенийыш кумышо державын кеч могай вмешательствыжымат корангдат.

III СТАТЬЯ.

Кÿлеш государственный переустройствым 1-й статьяште ончыктымо линий деч западышкыла территорийыште—Германский Правительство, тиде линий деч востокышкыла территорийыште СССР-ын Правительствыже ышта.

IV СТАТЬЯ.

СССР-ын Правительствыже ден Германский Правительство кÿшан ончыктымо переустройствым шке калыкышт коклаште дружественный отношенийым умбакыже разввиватлашлан ўшанле фундамент семын ончат.

V СТАТЬЯ.

Тиде договор ратифицироватлаш подлежатла. Ратификационный грамота-шамычым вашталтымаш лийме семын вашкерак Берлинеш эртаралтшаш.

Договор тудым подписатлыме момент гыч вийыш пура.

Кок оригиналеш, немецкий да русский йылме дене составитлыме.

СССР Правительствын уполномочийже дене
В. МОЛОТОВ.

Германийын Правительствыже верч
И. РИББЕНТРОП.

Москва, 1939 ий 28 сентябрь.

Ваш полшымаш нерген советско-эстонский пактым СССР Верховный Совет Президиумын ратифицироватлымыже нерген

ТАСС-ын увертарымыже

Тений 28 сентябрьыште Москваш заключитлыме ваш полшымаш нерген советско-эстонский пактым СССР Верховный Совет Президиум 29 сентябрьыште ратифицироватлен.

СССР ден Эстонский Республика коклаште ваш полшымаш нерген пактым да торговый соглашенийым ыштыме нерген

Советский Союз ден Эстония коклаште ваш полшымаш нерген пактым да торговый соглашенийым ыштыме нерген Наркоминдел Молотов йолташ ден Эстонийын иностранный паша министрже г. Селтер коклаште переговор Москваште 24—28 сентябрь жапыште лийын. Переговорышто Сталин ден Микоян а Эстония могырым—государственный дума председатель проф. Улуотс, проф. А. Пийп да Эстонский посланник г. А. Рей участвоватленыт.

Переговор ваш полшымаш нерген пактым да торговый соглашенийым 28 сентябрьыште подписатлымаш дене пытен.

СССР ден Эстонский Республика коклаште ваш полшымаш нерген пакт

СССР Верховный Совет Президиум, ик могырым, да Эстонский Республикын Президентше, вес могырым, вес Сторонан зависимый огыл государственностьшым да внутренний пашашкыже вмешатлалтдымашым признатлымашеш основатлыме, 1920 ий 2 февральысе мирный договор дене установитлыме дружественный отношенийым развиватлышаш цель дене;

1920 ий 2 февральысе мирный договор да нападатлаш огыл да конфликт-шамычым мирно разрешитлымаш нерген 1932 ий 4 майысе договор ожнысо семынак нунын взаимный отношенийышт ден обязательствыштын чоткыдо основыжо лийын шогымым признаватлен;

взаимный безопасностьым обеспечиватлымашын точный условийже-шамычым определитлымаш Договариватлалтше Сторона-шамычын когыньыштынат интересыштлан келша, манын убедитлалтыныт;

ваш полшымаш нерген шке коклаштышт тыгай пактым ышташ кÿлешлан признатленыт да тиде цельлан шкеныштын уполномоченныйыштлан назначитленыт;

СССР Верховный Совет Президиум:

В. М. Молотовым, Калык Комиссар-шамыч Совет Председательым да Иностранный паша Калык Комиссарым,

Эстонский Республикын Президентше:

Карл **Селтерым,** иностранный паша министрым, нине уполномоченный-шамыч тидлан келшеныт:

I Статья.

Договариватлалтше Сторона-шамычын Балтийский теҥызысе морской границыштышт але Латвийский республикын территорийже гоч нунын сухопутный границыштышт, тугак III статьяште ончыктымо базылашке кеч кудо кугу европейский держава могырым вигак нападений але нападатлышаш угроза лийме случайыште Договариватлалтше Сторона-шамыч коктынат иктышт весыштлан тӱрлӧ полышым, тиде шотыштак военный полышымат, пуэн шогаш обязатлалтыт.

II Статья.

Вооружений дене да моло военный материал-шамыч дене эстонский армийлан льготный условийлаште СССР полышым пуэн шогаш обязатлалтеш.

III Статья.

Саремаа (Эзель), Хийумаа (Даго) эстонский островлаште да Палдиски олаште (Валтийский порт) военно-морской флот база-шамычым да авиацийлан икмыняр аэродромым, сходный ак дене аренда права дене, иметлаш Эстонский Республика Советский Союзлан правам обеспечиватла. База ден аэродром-шамычын точный верышт келшыме почеш ойыралтыт да нунын границышт определитлалтыт.

Морской база ден аэродром-шамычым аралышаш цель дене, СССР база ден аэродром-шамычлан ойырымо участкылаште строго ограниченный количество советский наземный ден воздушный вооруженный вийым шке счетеш кучаш правам иметла, тиде вооруженный вийын максимальный численностьшо особый келшымаш дене определитлалтеш.

IV Статья.

Договариватлалтше Сторона-шамыч коктынат Договариватлалтше Сторона-шамыч гыч иктыже ваштареш виктарыме иктаж-могай союзым заключатлаш але коалицийлаште участвоватлаш огыл манын обязатлалтыт.

V Статья.

Тиде пактым илышыш пуртымаш Договариватлалтше Сторона-шамычын суверенный праваштым, тиде шотышто нунын экономический системыштым да государственный устройствыштым нимогай мерыштат затрагиватлышаш огыл.

База ден аэродром-шамычлан ойырымо участок-шамыч (III статья) Эстонский Республикын территорийжак лийын кодыт.

VI Статья.

Тиде пакт ратификаций нерген акт-шамычым вашталтымаш дене вийыш пура. Нине акт-шамычым вашталтымаш тиде пактым подписатлыме кече гыч куд кече жапыште Таллин олаште эртаралтеш.

Тиде пактын действоватлыме срокшо 10 ий, ты годым, Договариватлалтше Сторона-шамыч гыч иктыже срок эртыме деч идалык ончыч тиде пактым денонсироватлаш кÿлешлан ок признатле гын, тиде пакт вес вич ийлан шке действийжым автоматически продолжатла.

VII Статья.

Тиде пактым кок оригиналеш, русский да эстонский йылме дене, Москва олаш 1939 ий 28 сентябрьыште составитлыме.

1939 ий 28 сентябрь.

В. Молотов. **К. Селтер.**

* * *

Торговый соглашений Эстония ден СССР коклаште товарооборотым нылытат пелэ гана кугемдымашым предусматриватла да кок государство коклаште общий оборотын размержым 39 миллион эстонский кроным установитла.

СССР-ысе кӱртньӧ корно ден вӱд корно-шамыч дене Мурманскыш, Сорокыш да Шем теҥызын портлашкыже СССР Эстонский Республикылан сатулан транзитым пуа.

Торговый соглашений тугак эстонский порт-шамыч гоч советский сатулан транзитым кугун шарымашым предусматриватла.

В. Корецкий художникын плакатше.

ЗАПАДНЫЙ УКРАИНА

Западный Украинын калыкше 9 миллион ең нәре.

Польский пан-шамычын озаланымышт дене Западный Украина аграрный эл лийын кодын.

Пытартыш 10 ийыште Западный Украинын промышленностьшо кушкын огыл веле огыл, а мӧнгешла, 40 процентлан утла иземын. Пашазе- шамычын пашадарышт пеш изи.

Украинский ялыште польский помещик кугу оза лийын. 52 процент мланде кугу помещик-шамыч кидыште лийын. Станиславовский воеводствышто 630 польский помещик-шамыч кидыште пӱтынь мландын 60 процентше, а 200.000 тыгыде кресаньык озанлык-шамыч киҥыште пӱтынь мландын нылымше ужашыже деч изиш веле шукырак лийын.

Ял озанлыкыште пеш чот почеш кодмаш озаланен. Западный Украинысе гай изи урожай да шеҥгелан кодшо техника, Польшышто нигуштат лийын огыл.

Экономический пызырымаш дене пырля польский буржуазий ден помещик-шамыч украинский национальный культура ваштареш тӧрлӧ семын кучедалыныт. Украинский газета-шамычым польский цензура пеш чот ончен. Украинский культурный учреждений ден школа-шамыч петыралтыныт. 1919 ийыште Западный Украиныште 3.500 школа улмаш, а кызыт 200 наре веле кодын. Польшышто 770 средний школа гыч 26 веле украинский улыт.

Украинский калыкын праваже лийын огыл. Кӧ поляк огыл гын, тудо нимогай административный аппаратыште пашам ыштен кертын огыл. Западный Украинын шемерже-шамыч польский захватчик-шамыч ваштареш, эксплоатаций да национальный гнет режим ваштареш кучедалаш ик гана веле огыл тарваненыт. 1921-23 ийлаште лийше крестьянский волнений, Волыньыште 1924-25 ийласе крестьянский восстаний, 1930 ийыште Восточный Галицийысе восстаний-шамыч, 1932 ийыште Львов районышто выступатлымаш да тиде жапыштак Волыньыште партизанский война тарванымаш, пытартышлан, 1936 ийыште утларак чот кайыше крестьянский волнений да 1937 ийыште выступатлымаш шалаталтыныт. Восстатлыше шамыч вашкареш даже самолет, пушка-шамыч каеныт.

Чыла тиде тенгече лийын. А таче Западный Украина социализмым ыштыше элын полшымыжо дене шке развитийжын у эпохышкыжо—мирный трудын да пиалын эпохышкыжо пура.

Львов ола

Шӱдо ий дене тиде ола ең кид йымалне лийын. Тошто сылне украинский ола польский пан-шамычын, венгерский да австрийский феодал-шамычын кид йымалнышт йӧсланен илен. XIII курымышто Львов Западный Украиныш (Галицко-Волынский княжество) Столицыже лийын. Тиде олам Даниил князь ыштен да шке эргыжын — Левын лӱмжым пуэн.

Ола писын кушкын. Тышке Запад гыч да Восток гыч корно толыныт. Кунам польский пан-шамыч Львовым налыныт, викак украинский культурым пытараш пижыныт. Поляк-шамыч украинец-шамычлан ремесла дене да торгаймаш дене заниматлаш, а йоча-шамычлан школышто тунемаш чареныт. Олаште „Русский урем“ уло. Пытартышлан украинец-шамычлан ик тиде уремыште гына илаш разрешитленыт.

XVIII курымышто Львов ола Австро-Венгрий кидыш верештын да тудылан Лемберг лӱмым пумо улмаш.

Первый империалистический война годым Львов чот пытен. Тыште кучедалмаш чот каен шоген. 1918 ийыште поляк-шамыч Львов олам налыныт да 20 ий утларак шке кидыштышт кученыт.

Львов ола воктене нефть, бурый шӱй да каменный шинчал уло. Поляк-шамыч украинский олам пеледыкташ шонен огытыл. Естественный поянлыкым луктын огытыл.

Кызыт олаште 300 тӱжем утла ең улыт. Тыште 155 ий ожно ыштыме университет уло. Шуко музей-шамыч, древный исторический рукописян библиотека улыт.

1939 ийын 20 сентябрьыште Йошкар Армийын полкшо-шамыч Львов олаш пуреныт да мемнан иза-шольо-шамычым ятыр шӱдӧ ий кул лийын илымаш гыч утареныт.

Комиссар Жабенкон геройский поступокшо

Мошаница селасе илалшырак кресаньык комиссар Жебенко йолташлан шкенжын катыж деч мӱнҷырнак огыл садыште польский офицер ден солдат-шамычын шылын илымышт нерген ойлен. Йошкар Армийын частьше лийын огыл. Жабенко пеленже шофер Романовский йолташым налын да аңгысыр сад дене каен. Кайшыжла политрукын заместительже Душин ден красноармеец Черкасовым вашлийын. Кум боец-шамыч боевой комиссарын вуйлатымыже дене польский солдат ден офицер-шамыч группым руалтен налаш решитленыт. Жабенко тушман-шамыч деке палыктыде лишке миен да кычкыралын: „Сдатлалтса але лӱяш тӱҥалына! Броневик-шамыч тыште! Пулеметым ямдылаш!“

Нигуш пурен каяш ӧршӧ офицер ден солдат-шамыч сдатлалтыныт. Мемнан ныл храбрец-шамычна 55 польский салдатым, 7 офицерым, 3 повозка винтовкым, 4 пулеметым ҷа имньым пленыш руалтен налыныт.

„Красная Армия“ фронтовой газетын редакторжо

В. Московский.

ЗАПАДНЫЙ БЕЛОРУССИЙЫСЕ ЙОЧА-ШАМЫЧЛАН ПӦЛӧК

Минск олан Киров лӱмеш 4-ше номеран школышто тунемше-шамыч Советский Белоруссийын чыла-йоча-шамычше дек обратитлен: Западный Белоруссийысе йоча-шамычлан пӧлӧк погымашым организоватлаш. Йоча-шамыч книга, учебник, советский йоча-шамычын илышышт гыч альбом, вождь-шамычын портретышт, патефон, модель-шамычым да молымат погаш ойым луктыныт.

Уже изишак погымо. Белоруссийысе комсомолын ЦК-ше школьник-шамычын пеш чапле пашаштым одобритлен ҷа пӧлӧк погымо да колтымо пашам вуйлатен шогышо всебелорусский комиссийым ыштен. Тиде пӧлӧк-шамыч Западный Белоруссийысе йоча-шамычлан тунеммаштышт, пашаштышт полшат, нуно мемнан элысе илышым утларак раш пален налын кертыт.

РККА Генеральный Штабын оперативный сводкышт-шамыч гыч

26 сентябрьыште Йошкар Армийын частьше-шамыч демаркационный линий дек лишемын шоген, **Осовец** крепостьым **Холм, Замостье, Рава**, умбакыжат **Русска, Сомбор** ола-шамычым налыныт.

27 сентябрьыште Йошкар Армийын частьше-шамыч **Грабовом, Мазовецкым, Дрогочиным, Красноставым, Завода** станцийым, **Краковецым, Мосцискам** да **Санки** станцийым налыныт.

28 сентябрьыште Йошкар Армийын частьше-шамыч демаркационный линий дек каен. **Граево, Чижев**, Можиречье, Кренпец, Шебрешин, Малодыч, Перемышль, Устржикид линийлашке лектыныт.

ЗАПАДНЫЙ БЕ…
ЗАПАДНЫЙ УК…
ШАМЫЧ ПАРТ КО…

Эше шукерте огыл Западный Белоруссий ден Западный Украиныште йоча-шамычлан шинчымашым налашышт корно петырыме ыле. А кызыте Йошкар Армийын утарен налме мландыште чыла весе лийын. Йошкар Армийын заниматлыме чыла олалаште временный управлений да кресаньык комитет-шамыч, пашазе гвардий да кресаньык дружинник-шамычын полшымышт дене поян-шамычын пӧртыштым поряҷкыш кондат. Тудым школыш, йоча садыш, беспризорный йоча-шамычым воспитатлыме пӧртыш савырат.

Столбц олан управленийышкыже гимназийын ҷиректоржо (средний школа) толын. Тудо тыге каласен:

— Йошкар Армийын олаш пурымекыжак гимназийыш тунемаш пурашлан шуко йодмаш мемнан дек пураш тӱҥалын, а приниматлаш вер уке.

Управлений класс-шамычым уэш ешарен почаш да чыла тунемаш пураш шонышо-шамычым приниматлаш кӱштен.

Львов оласе чыла школлаште уже занятий тӱҥалын. Ожно школышто поян-шамычын йочашт веле тунемыныт ыле гын, кызыт чылан тунемын кертыт. Олаште у школым почаш пӧрт-шамычым вашке кычалыт.

Баранович…
лений совет…
мычлан мог…
чым строитл…
ла-шамычы…
шитлен.

25 сентябр…
уремлаже …
йоча-шамыч…
кеныт. Йоч…
кече деч ва…
ной украинс…
туныкташ …
паленыт.

Темасчорд…
ең-шамыч п…
шо воктен п…
ко кресань…
председател…
до помещик…
жым почын …
шамычым а…
дене пырля …
ӱжын. Туд…
пӧртын эн …
тыже укра…
почылтеш, м…

Чапле ком…
рвезе-шамыч…
нын коклаш…
шамыч лийы…
первый гана…
лыныт.

Кайык ко…
Шаралта…
Ола садын…
Тайнышт-…

Уныка де…
Олымбалн…
Вот вокт…
Да чымал…

Мардеж …
Сад ӱмба…
„Илыш ко…
Уныкажла…

Йошкар А…
Курым ден…
Шакше па…
Кугу мӱшк…

—Йошкар …
Пеледалты…
Школ ӱмб…
Модылдал…

Западный белоруссийын олала ден яллаштыже. **Снимкыште:** В…
Г. Гильманов Дубовицы села…

…ина ден Западный …лык у илыш дене …ўнгалеш

…ОРУССИЙ ДЕН …АИНЫСЕ ЙОЧА-…ЛАШ ШИНЧЫНЫТ

…ласе управ-… йоча-ша-…кола-шамы-…угай у шко-…оитлаш ре-…

…те Луцкын … куаныше …олыш ваш-…амыч, тиде …уным род-…йылме дене …лмым раш …

…лаште чыла …цкын сурт-…еныт. Туш-… комитетын …толын. Ту-…тын омса-…лна йоча-…ден авашт…ко пураш…уштак тиде …комнатлаш-…й школа …н увертарен. …лашке изи …реныт. Ну-… изи йоча-…. Нуно эше …емаш тўнга-…

Язно местечкыште ожнысо помещикын пӧртыштыжӧ белорусский школым почаш палемдыме. Утаралтше младыште икте почеш весе вере тунемдыме йоча-шамычлан школа-шамычым почыт. Вет ончыч нунылан польский пан-шамыч волгыдыш лекташ корным петыреныт ыле. Нуно тунемде иленыт. Каменк воктенсе ик ялыште лейтенант Казанченка дек ик кресаньык миенат, тыге ойлен:

— Ала тыйын денет Сталин йолташын портретше уло? Ме тудым школа воктен пыжыктынена ыле.

Тиде Йошкар Армийын первый кечылаште ончык каймыже годым лийын. Кызыте Каменк воктенсе яллаште, Язно верыштат, тугак Темасчорд селаштат ончычсо пан-шамычын пӧрт воктенышт йошкар флаг-шамыч лойгалтыт, чыла вере калык вождь-шамычын да мемнан ача да учитель Иосиф Виссарионович Сталинын портретышт койыт.

…Белостокыштo

…музык йӱк ден тошо шыже
…кава мучко сур йолвам.
…ремше лышташаже
…нышт волат пӧрдын москопла.

…на лектын ола садыш,
…инчылдат да мутланат.
…т мардеж толын йыр кушталтыш
…еш торашке умбакла.

… пырля толшо лудо шикш
…калык семын чонешта.
…ле марте шӱмыш шыҥыш,—
…оча эркын пелешта. —

…й мемнам йӧсӧ деч утарыш,
…ызрналтме сӱмырлен.
… ынде йӧршын ок куш парыш,
…шинчеш туртын купшырген".

…ай Белостокыш шошым кондыш,
…очмо-кушмо у ола.
… йошкар флагше эрык юж ден
…ече семын раш волга.

Изир Эван.

Вильно ола

XIV курымышто Вильно олашке литовский князь Гедимин илаш мием, тудым шке столицыжым ыштен. Белоруссийын чыла верлаже гыч киязьлан замок ыштaш калыкым поктеныт. Паша пеш неле улмаш. Каторжный пашам калык-шамыч каргеныт.

Вильношто илыше-шамыч пеш шуко нужнам ужыныт. Олаште литовец-шамыч, поляк-шамыч, швед-шамыч озаланеныт. Шведский король Карл XII олам налмыже годым пеш шуко калык-шамычым пуштеден. Шужымо ий шуын: енг-шамыч пырысым, пийым, колям кочкыныт.

1812 ийыште Вильном французский войска-шамыч налыныт.

Тылеч вара Вильно 100 ий Российын лийын. Империалистический война деч вара 1918 ийыште декабрьыште Литовско-Белорусский советский республика ышталтын, Вильно тудын столицыже лийын. Но республика кужу жап лийын огыл. Вашке Вильном польский генерал-шамыч налыныт.

Вильношто 180 тӱжем утла калык ила. Тиде тошто ола. Урем-шамычше аҥгысыр улыт, площадь-шамычшат изи улыт. Олан центрыштыже поян-шамыч иленыт. Вильно йыр улшо роскошный дача-шамычым пан, генерал, чиновник-шамыч кученыт.

Ожно, ик жаплан Вильно торговый ола улмаш. Ола Варшава да Петербургым кӱртньӧ корно дене ушен, чодра дене, кинде дене торгаен, чулочный производство дене чапланен, но поляк-шамыч годым ола шӱкшемаш тӱҥалын, торгаймаш пытен.

Вильношто водопровод, электрический освещений уло, автобус-шамыч коштыт, радиостанций пашам ышта. Тошто годсо зданий-шамыч, шуко черке, монастырь-шамыч Вильношто средневековый ола тӱсым ончыктат.

Вильно—тошто годсо русский да белорусский ола. Тушто первый русский типографийым ыштыме, а 1525 ийыште первый русский книга лектын.

Поляк-шамыч ола гыч руш, белорусс, литовец-шамычым уло вийышт дене поктен луктaш тӧченыт.

Ынде ола шке калыкшылан мӧнгеш пуалтын. Пызырмашлан, куллыклан мучаш шуын. Тудын 1803 ийыште ыштыме университетыштыже, школлаштыже эрыкан калык-шамыч шочмо йылмышт дене тунемаш тӱҥалыт.

Брест-Литовск

Тӱрлӧ источник-шамыч тиде олан лиймыже нерген тӱрлын ойлат. Иктышт Брестым русский монах-шамыч ыштеныт манят. Нуно илаш тӱҥалмекышт монастырьым ыштеныт, тиде олан тӱҥалтышыже лийын. Весышт славян-шамыч поляк-шамыч кидыште улшо илыме верышт манят.

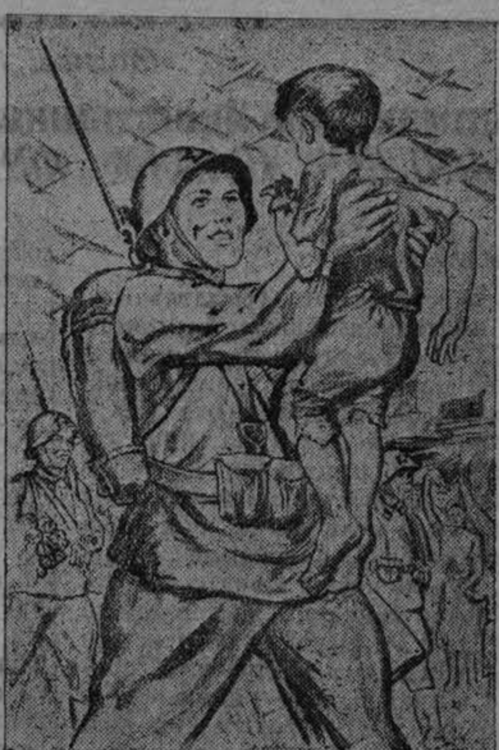
Брест ола верч ӱчашымаш чӱчкыдын лийын. Тудо Российын, Литван да Польшын границыштышт лийын да шуко гана кид гыч кидышке куснылын. 1340 ийыште Брест Литва кидыш верештын, тидын деч вара Брест-Литовск маналтеш.

Кунам Литвам Польша налын, тунам Брест воеводствын тӱҥ олаже лийын. Польско-литовский государство пытыме годым Брестат шаланен. 1796 ийыште Польшым кокымшо гана пайлыме годым тиде ола Российлан логалын да чот пеҥгыдемаш тӱҥалын.

Первый империалистический война марте Брест-Литовск первоклассный крепостьлан шотлалтын. 1915 ийыште ола гыч русский войска чакнымыже годым чыла каземат ден порох нӧрӧп-шамычым пудештарен коденыт.

Брест-Литовск пеш кугу транспортный узел. Тыште Москва, Киев, Одесса да моло ола гычат толшо кӱртньӧ корно-шамыч ваш лийыт. Тышке Москва да Киев гыч шоссейный корнат толыт.

Тений 22 сентябрьыште доблестный Йошкар Армий Брест-Литовск крепостьым налын.

Корорекин художникын плакатше.

ЗАПАДНЫЙ БЕЛОРУССИЙ

Польский капиталист-шамыч Западный Белоруссийым шке колонийышкышт савыреныт, а белорусский пашазе-шамычым колониальный кул-шамыч семын ончeныт.

Польский империализм ожнысо начар кушшо промышленностьшымат пытарен шоген. 1914—18 ийысе мировой война марте Западный Белоруссийыште 9 фабрик улмаш, а кызыт улыжат 2 фабрик веле кодын.

Помещик-шамыч кидыште пӱтынь мландын пелыже наре лийын. Полесьеште 1.000 помещик кидыште мландын кум ужаш гыч коктытшо, а 70.000 нужна белорусский кресаньык кидыште тудын $^1/_{10}$ ужашыже дечат шагал лийын.

Налог кресаньык озанлыкым шалалтылын. Чыла крестьянский налог-шамычын общий суммышт кресаньык озанлыкын пӱтынь выручкыжын 40 процентшым составлятла.

Яллаште шукыжо пареҥгым, ковыштам, шурашым веле кочкын иленыт. Южо ешлаште идалык мучко ӱй ден сакырым 1—2 килограмм гыч веле кучылтыныт. Керосин лампе олмеш чыра тул веле лийын. Белостоцкий воеводствышто кресаньык-шамычын илышышт нерген Островский уездысе кресаньык-средняк теве кузе возен:

„У ий вашеш яллаште агун-шамыч ярсат. Киндым кресаньык-шамыч тӱредме почеш веле кочкыт, варажым налог тӱлашлан пӱтынь урожайым ужалаш кӱлеш. Шылым кугу пайрем годым веле кочкыт. Муно, шӧр дене ыштыме продукт-шамыч ужалалтыт. Мемнан промышленностьын продуктышт пеш шерге, ме, кресаньык-шамыч, налын огына керт.

Ме йӧршын первобытный условийыште илыме гаяк илена. Те мемнан хатылашке пурен лекса, те ны шагатым, ны ӱстелым огыда уж. Тарелкат, совылат уке, чыланат ик терке гыч кочкыт..."

Западный Белоруссийыште пел калыкше утла неграмотный. 3 миллион калыклан улыжат 16 белорусский начальный школа веле лийын. Пӱтынь Польшышто ик белорусский школа веле улмаш. Пеш шуко тӱжем йоча-шамыч тунем кертын огытыл.

Западный Белоруссий ден Западный Украиныссе калыкым утарыме пагыт толын шуын. Утаралтше пашазе ден кресаньык-шамычын шӱмышт гыч калык вождь Иосиф Виссарионович Сталин лӱмеш куанымаш салам, йӧратымаш шомак-шамыч йоҥгат.

…о олан ик уремже (шолаште). Пурлаште старший политрук …ресаньык-шамыч дене кутыра.

92

Москва, 1939 ий 28 сентябрь.

Германский Иностранный паша Министр ГОСПОДИН ИОАХИМ ФОН-РИББЕНТРОПЛАН

Кызыт Москваште

Господин Министр,

Мемнан переговорлан ссылатлалтын, ме Тланда подтвердитлаш частым иметлена, что СССР Правительство мемнан шумо общий политический соглашенийын основанийшыже да духешыже СССР дене Германия коклаште чыла йӧн денат экономический отношений дене товарооборотым развиватлаш тичмаш воля дене темын. Тиде цель дене кок вел гычат экономический программа составитлалтеш, кудын почеш Советский Союз Германийлан сырьем доставлятлаш тӱҥалеш, кудым Германия шке черетше дене кужу жап годым ыштатлше, промышленный поставка дене компенсироватлаш тӱҥалеш. Тидын годым кок велге тиде экономический программым тыге ыштат, чтобы германо-советский товарооборот шке размер шотыштыжо ожно шумо семынак высший об'емыш шужо.

Кок правительстват кызытак кӱшнӧ ончыктымо мера-шамычым проводитлыме нерген кӱлеш распоряженийым пуат да переговор кузе гынат вашкерак тӱҥалже да мучашке шукталтше манын тыршат.

Господин Министр, мыйын кокымшо ганалан пагален ӱшандарымашем приниматлыза.

В. Молотов.

Молотов йолташын 28 сентябрьысе письмажлан вашмут шот дене Германийын Иностранный паша Министрже г-н фон-Риббентроп деч письмам налме, тушто ончыкталтеш, что германский Правительство Молотов йолташын письма духешыже чыла кӱлеш распоряженийымат пуаш келша.

Германия Иностранный паша Министр г-н фон-Риббентропын ТАСС сотрудниклан заявленийже

Москва гыч каймыж деч ончыч Германия Иностранный паша министр г. фон-Риббентроп ТАСС сотрудниклан тыгай заявленийым ыштен:

„Мыйын Москваште улмем адакат кӱчык ыле, к сожалению, путырак кӱчык ыле. Вес гана мый тыште шукырак лияш ӱшанем.

Туге гынат, тиде кок кечым ме сайын использоватлен улына. Теве мом пален налме:

1. Германо-советский дружба ынде йӧршеш ышталтын.

2. Кок элге восточноевропейский вопросыш кумышо державын вмешательствыжым нигунамат огыт допускатле.

3. Кок государствыге, мир востановитлыме лийже ад Англия ден Франция Германия ваштареш абсолютно бессмысленный да перспективдыме кучедалмашыштым чарнышт манын, желатлат.

4. Туге гынат, тиде эллаште войнам ылыжтышешамыч кӱшкӧ налыт гын, тунам Германия ден СССР кузе тидлан вашмут пушашым шинчаш тӱҥалыт“.

Министр умбакыжым Германия правительство дене СССР правительство коклаште тенгече ыштыме, кок державыланат пайдам кондышо, кумда экономический программа нерген соглашенийыш ончыктен.

Пытартышлан г. фон-Риббентроп тыге каласен: „Переговор поснак дружественный да великолепный атмосферыште каен шоген. Туге гынат, эн ончычак, мый советский правительствын да поснак гг. Сталин ден Молотовын мланем ыштыме путырак сердечный приемыштым палемдынем ыле“.

Палыдыме подводный пуш советский пароходым вӱд йымак волтен колтен

27 Сентябрьыште 6 шагат кастене Нарвский заливыште палыдыме подводный пуш 4 тӱжем тонн марте водоизмещениян „Металлист“ советский пароходым торпедироватлен да вӱд йымак волтен колтен. Пароход командын 24 ен составше гыч 19 еҥым дозорный Советский судно поген налын; моло 5 еҥжы мумо огыл.

Палыдыме подводный пушын советский „Пионер“ пароход ӱмбак нападатлымыже

Советский „Пионер“ пароходын 28 сентябрьыште 2 шагат жапыште йӱдым Нарвский заливышке лекмыже годым палыдыме подводный пуш атаковатлен. Пароходлан „Вигрунд“ районышто куй ӱмбаке лекташыже логалын. Пароходын аварий лийме верышке ЭПРОН спасательный партийым колтен. Пароходын командыже опасностьышто огыл.

Мыланна возат

Кружок-шамыч пашам сайын ыштат

Тунеммын первый кечыштыжак мемнан школышто шуко кружок-шамыч организоватлалтын: физкультурный, хоровой, СВБ да молат.

Физкультурный кружоклан школ дирекций футбольный да волейбольный мяч-шамычым налын пуыш да ме тудо кечынак футбольный да волейбольный командым организоватлаш тӱҥална.

„БГТО“ значоклан шуко тунемше-шамыч нормым сдатлат. 67 тунемше коккум норма гыч сдатленыт, а 27 тунемшын ик-кок вид дене велэ сдатлышаш кодын. Вашке нуно сдатлен пытарен значокым налыт.

Хоровой кружокышто ятыр тунемше-шамыч шогат. Тыште ме у муро-шамычым тунемына, „Три танкиста“, „Дальневосточники“ муро-шамычым пеш йӧратена. Хоровой кружок деч посна мемнан танцовальный кружокна уло. Тыште у танецшамычым тунемына.

Степанов Василий.

Сотнур район,
Пӧрʼял НСШ.

27 сентябрьыште Иошкар-Олаште противовоздушный ден противохимический учений эртен.

Снимкыште: Санитарный дружинын членже „эҥгекыш логалше-шамычлан“ полшаш куржеш.

Рослякова—классный организатор

Рослякова М. — мемнан классный организаторна. Тудо классыште эн примерный тунемше. Шенгелан кодмаш ваштареш чот кучедалеш, тудо отличница. Рослякова мемнан пагалыме классный организаторна.

Шабердин Федор.

Шернур район,
Коклала НСШ.

Австрийский пионер-шамычын китайский йоча-шамычлан письмашт

„Синьхуажибао“ китайский газета Австралийысе юный пионер-шамычын китайский йоча-шамычлан возымо письмаштым печатлен. Тушто ойлалтеш: „Ме, Австралийысе юный пионер-шамыч, китайский калыклан шкенан келге сочувствийым выражатлена. Китай сеҥа манын ме ӱшанена. Китайский калык мемнан верч, йоча-шамычын пиалышт верч кучедалеш, ме тидым пален. Ме Китайысе йоча-шамычлан полшашлан „пазарым“ организоватлен улына, куд фунд да лу шилинг оксам поген улына. Ме японский сатум огына нал“.

Письман мучашыштыже Австрийысе пионер-шамыч Китайысе йоча-шамыч дене дружбым ышташ кӱлмӧ нерген ойлат.

Западный Фронтышто

Саарбрюккеным Французшамыч кум вел гыч авыреныт. Германия керек-кузе чаракым ышта гынат, французский войска-шамыч ончык каен шогат.

Английский самолет-шамычын эскадрилийыштым Вангероог ден Лангеоог остров-шамыч лишне германский истребитель-шамыч вашлийыныт. Воздушный бойышто 6 британский самолет гыч 5-ым волтен шумо. Теҥыз ӱмбаке вынужденно волен шичше кок германский истребительын экипажыштым германский военный корабль-шамыч утареныт.

Польский фронтышто

Былгорая деч востокышкыла польский армийым авырымек, германский армий 41-ше польский дивизий ден кавалерийский бригадым пленыш налын. Варшавышке наступатлыше германский вий пызырме дене 27 сентябрьыште олан комендантше ола ден гарнизоным сдатлыме нерген каласен.

Варшавысе военный гарнизоныштo 100 тӱжем утла еҥ шотлалтеш.

Французский компартийым роспуститлымаш

Францийыште 26 сентябрьыште министр-шамыч Совет коммунистический партийым роспуститлыме нерген решенийым луктын.

Китайысе военный действий

27 сентябрьыште китайский часть-шамыч пеш чот кредалме деч вара Гуйк олам японец шамыч деч эрыктеныт Японский войска-шамыч восток велышкыла Вишуй энер линий дене Саньшишке чакнен каят.

Цзянсин провинцийын северо-западный ужашыштыже китайский войска-шамыч японец-шамычым Лафан, Шаноф да Ячен гыч кырен луктыныт.

Китайысе фронтлаште японец-шамычын йомдарымашышт

23 сентябрьыште Шанхай гыч 7 тӱжем наре колышо японский солдат ден офицер-шамычын урныштым Японийыш колтымо.

Ответ-шамыч

(4 СЕНТЯБРЬЫСЕ „ЯМДЕ ЛИЙ“-ЫМ ОНЧО)

Кроссворд

ГОРИЗОНТАЛЬЫСЕ МУТШАМЧ: 1 урок. 5. Пӱя 7. Весла. 8. Лапша. 10. Микуш. 11. Барабан. 13. Квартет. 17. Артек. 19. Кнага. 21. Рулет. 24. Хром. 26. Егор. 27. Уна. 28. Ком.

ВЕРТИКАЛЬЫСЕ МУТ-ШАМЫЧ: 2. Олма. 3: Каир. 4. Клуб. 5. Паша. 6. Ӱп. 7. Василек. 9 Атрибут. 11. Бак. 12. Нот. 14. Вагон. 15. Арама. 16. Терек. 18. Куго. 20. Ару. 23. Ер. 25. Ру.

ЛУДСА. Максим Горький.

ШАРАДА. Школ.

Эн ончыч чын ответым колтеныт: Четкарева Александра (Шернур район, Купсола НСШ, 5-ше класс), Сапаев Василий (Роҥго район, Кугеҥерский НСШ), Емельянов Борис (Шернур район, Марий-Сола средний школа, 7-ше класс).

Тушто

Уло тудо кажнынат.
Кочкын ок тем нигунам,
Йӱын огеш тем нигунам.
Йӱаш пуэт, йӱын колта,
Кочкаш пуэт—кочкын колта.
Мо улмыжым палыза.

Колтен **ИВАНОВ ВИЛЕН.**

Параньга район,
Куракино ср. школа.

Географический задача

Тӱнямбалне уло ик ола. Тудо олам мӧҥгешла лудат гын, мемнан тӱҥ политикынам паледа.

ПЕГАШЕВ АЛЕКСАНДР

Шернур район,
Мустай НСШ.

Отв. редактор—
И. М. МУЗУРОВ.

Уполн. Марглавлита № А—864. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.